

СУЧАСНЫ СТАН ПРАФЕСІЙНАЙ ГАТОЎНАСЦІ СУПРАЦОЎНІКАЎ УСТАНОЎ КУЛЬТУРЫ ДА АКАЗАННЯ САЦЫЯЛЬНА-ПСІХАЛАГІЧНАЙ ДАПАМОГІ ЖЫХАРАМ ГОМЕЛЬШЧЫНЫ

За перыяд, які прайшоў пасля чарнобыльскай катастрофы, насельніцтва ў значнай ступені адаптавалася да ўспрымання інфармацыі па радыяцыйнай бяспецы і навучылася адпаведна паводзіць сябе ў месцах з рознай ступенню радыялагічнай забруджанасці. Аднак з праблемамі псіхалагічнага плана, звязанымі з вынікамі катастрофы, людзі спраўляюцца значна горш. Таму аказанне сацыяльна-псіхалагічнай дапамогі насельніцтву з забруджаных зон на-ранейшаму актуальнае ў наш час для Рэспублікі Беларусь.

Па-першае, размова ідзе пра стрэс, які праяўляе сябе ў розных фазах на-рознаму: спачатку чалавек адчувае немагчымасць дзейнічаць, потым ён уцягваецца ў дзейнасць, а затым зноў адчувае, што не мае магчымасці больш жыць у стрэсавай сітуацыі. Гэтая трохфазавая рэакцыя характэрна для ўсіх, хто сутыкнуўся са стрэсавай сітуацыяй. Зыходзячы з гэтага закона, адкрытага даследчыкам Г.Селье, на наш погляд, патрэбна вельмі ўважліва і асцярожна ставіцца да знешняга прывыкання насельніцтва да жыцця ў забруджаных раёнах, да ўсплёску суб'ектыўнага паляпшэння псіхалагічнага настрою ў той час, калі не адбылося аб'ектыўных змен у экалагічным,

сацыяльна-эканамічным і сацыяльна-культурным жыцці насельніцтва.

Па-другое, на сённяшні дзень мы маем новую сацыяльна-псіхалагічную з’яву, новы феномен — “ахвяра Чарнобыля”. Гэтая з’ява характарызуецца зніжэннем патрабавальнасці да сябе, звужэннем кола матываў жыццядзейнасці, незадаволенасцю цяперашнім становішчам, стратай сэнсу існавання, спалучэннем сацыяльнай гіперактыўнасці з адначасовай адсутнасцю жадання ўзяць адказнасць на сябе за прыяцце тых ці іншых рашэнняў. Асобы, якія залічваюць сябе ў групу чарнобыльцаў, адчуваюць сябе ізгоямі, маюць парушаныя сувязі з іншымі групамі насельніцтва. У іх ёсць цяжкасці ў зносінах, для іх характэрны агрэсіўны тып паводзін. Вельмі моцныя парушэнні назіраюцца і ў эмацыянальнай сферы: дэзадаптацыя, трывожнасць, эмацыянальная няўстойлівасць, звужанасць усведамлення, высокая ўзбуджальнасць і да т.п.

Такім чынам, гэты сацыяльна-псіхалагічны феномен неабходна ўлічваць пры падрыхтоўцы любых мерапрыемстваў эканамічнага, палітычнага альбо сацыяльна-культурнага ўзроўняў, якія датычацца працы з жыхарамі, а таксама перасяленцамі з радыяцыйна забруджаных раёнаў.

На наш погляд, найбольш эфектыўнымі спосабамі ўздзеяння на асоб любога ўзросту па зняцці псіхалагічных аддаленых вынікаў чарнобыльскай катастрофы могуць з’явіцца сродкі культуры і мастацтва. Культура і мастацтва садзейнічаюць фарміраванню сістэмы духоўных каштоўнасцей, таму што яны ахопліваюць адначасова рацыянальны і эмацыянальны ўзроўні

асобы, эстэтычныя і этычныя адносіны, уплываюць на светаўспрыманне, светапогляд асобы. Адначасова праз сферу рацыянальна арганізаванага вольнага часу ўзнікае магчымасць уздзеянчаць на развіццё творчасці асобы, што, у сваю чаргу, павышае ў яе пачуццё значнасці ў гэтым свеце, свядомасць, станоўча ўплывае на эмацыянальны настрой.

Аднак ажыццяўленне такога тыпу дзейнасці магчымае пры дзвюх умовах:

а) наяўнасці распрацаванай сістэмы культурна-асветніцкай (мастацкай) дзейнасці ў вольны час,

б) прафесійнай і сацыяльна-псіхалагічнай падрыхтаванасці кадраў для ажыццяўлення такой дзейнасці ў поўным аб'ёме.

Мы правялі даследаванне, якое тычылася праблем гатоўнасці кадраў культурна-асветніцкіх устаноў займацца змяненнем сацыяльна-псіхалагічнага стану жыхароў радыяцыйна забруджаных зон.

Даследаванне праводзілася ў Мазырскім і Чачэрскім раёнах Гомельскай вобласці. Пэўная колькасць рэспандэнтаў была з горада Гомеля. У асноўным яны прапавалі ў культурна-асветніцкіх і бібліятэчных установах.

Для параўнання была ўзятая група студэнтаў 4 курса завочнага навучання Беларускага універсітэта культуры, якія атрымліваюць адукацыю па новай для Беларусі спецыяльнасці “сацыяльная работа, сацыяльна-псіхалагічная рэабілітацыя асобы сродкамі мастацтва”. Яны таксама пражываюць у Магілёўскай і Гомельскай абласцях.

Параўнанне гэтых раёнаў цікавае тым, што, акрамя рознага ўзроўню радыяцыйнага фону (ён больш высокі ў

Чачэрскім раёне), існуе розніца ва ўзросце рэспандэнтаў: у Мазырскім раёне ў сярэднім гэта людзі ва ўзросце 31—50 гадоў, у Чачэрскім — значна маладзейшыя (26—40 гадоў).

Астатнія сацыяльныя паказчыкі ў асноўным аднолькавыя: асоб жаночага полу ў Мазырскім раёне 81%, у Чачэрскім — 88%; рэспандэнтаў з Мазырскага раёна ў сяле пражывае 64,2%, з Чачэрскага — 66%.

Студэнцкая група па гэтых параметрах таксама набліжана да сярэдніх дадзеных па раёнах. Групу студэнтаў складаюць маладыя людзі 22—33 гадоў.

Вывучаючы ўплыў чарнобыльскай катастрофы на жыццё асобы, мы ў першую чаргу звярнулі ўвагу ў даследаванні на сэнс, які ў супрацоўнікаў сацыякультурнай сферы абумоўлівае іх прафесійную дзейнасць. Гэта ўзаемаадносіны з бліжэйшым соцыумам. (Рэспандэнты мелі магчымасць даваць некалькі адказаў адначасова.) Незалежна ад полу, узросту, месца пражывання абсалютная большасць асоб на першае месца ставіць такі адказ: “Бачу сэнс майго жыцця ў сям’і” (ад 73,3% у студэнтаў да 84,2% у супрацоўнікаў Мазырскага раёна, што звязана з узростам і наяўнасцю сям’і).

Паказчык узросту выявіўся і ў апэцы якасці сэнсу жыцця: у рабоце (пры агульных высокіх дадзеных для мазыран гэты паказчык не такі значны — 50%, як для чачэрцаў — 74%), у неабходнасці жыць для іншых людзей. У Мазырскім раёне даецца і тут паказчык ніжэй — 32,6%, у Чачэрскім — 70%. Жадаюць быць матэрыяльна забяспечанымі больш за іншых чачэрцы (66%), і яны ж маюць у большай ступені, чым

іншыя, мару стаць багатымі (44% адказаў у параўнанні з 3,1% у Мазыран), жадаюць пры магчымасці паехаць далёка з раёна, у тым ліку і за мяжу (24% Чачэрскі раён і 1,1% Мазырскі).

Не маюць на сённяшні дзень сэнсу ў жыцці: 1 чалавек у Мазырскім раёне і па 2 чалавекі сярод студэнтаў з розных месцаў жыхароў Чачэрскага раёна.

Такім чынам, сям'я для супрацоўнікаў сацыякультурнай сферы чарнобыльскай зоны з'яўляецца тым бліжэйшым мікрасацыямам, у якім яны чэрпаюць свае сілы для барацьбы са стрэсам. І чым большы ўзрост асобы, тым больш значны гэты фактар. Адначасова зніжаюцца з узростам як вядучыя фактары сэнсавая значнасць работы і неабходнасць быць патрэбным людзям. Гэтая заканамернасць узроставага і не звязаная з сацыяльнымі і экалагічнымі ўмовамі жыцця. Значнымі становяцца фактары матэрыяльнай забяспечанасці, багацця, уплывовасці (хаця б у раёне), а таксама імкненне пакінуць раён. У апошнім тыпе пажаданняў, на наш погляд, адлюстроўваецца ўплыў постчарнобыльскага стрэсу, з-над якога людзям цяжка выйсці, яны не бачаць ніякіх магчымасцей уладкаваць жыццё на месцы, акрамя простага ад'езду з таго месца, дзе пражываюць. Прычым заўважым, што варыянт адказу быў сфармуляваны эмацыянальна: "Паехаць далёка-далёка...".

Імкнуліся мы высветліць і аб'ектыўную ацэнку свайго стану здароўя тымі, хто жыве на забруджаных землях. Спынімся толькі на чатырох параметрах, якія былі даволі нейтральнымі, не падобнымі на медыцынскія пытанні.

Табліца 1*

Ацэнка стану здароўя	Чачэрскі р-н		Мазырскі р-н	
	так	няма адказу	так	няма адказу
1. Цяжка засыпаю	28	28	14,7	3,1
2. Часта бываю раздражнёным	32	14	33,6	3,1
3. Часта бываю рассяяным	16	20	18,8	3,1
4. Вельмі ўважліва сачу за сваім самаадчуваннем	36	18	42,1	4,2

* Лічбы абазначаюць %.

Для нашага даследавання найбольш значнымі былі адказы на другое і чацвёртае пытанні. Раздражнёнасць звязана з працэсам узаемадзеяння з іншымі асобамі. Адказы “так” больш чым 1/3 часткі рэспандэнтаў сведчаць пра наяўнасць узнікнення напружанасці ў адносінах і дома, і на рабоце не па аб’ектыўных, а па суб’ектыўных прычынах. Зняць такія канфлікты вельмі цяжка, людзям у такіх выпадках патрэбна прафесійная сацыяльна-псіхалагічная дапамога.

Цікавымі аказаліся адказы на пытанне пра ўважлівасць ці няўважлівасць да свайго самаадчування. Больш за 1/3 рэспандэнтаў абодвух раёнаў адказалі “так”, г.зн. у іх ёсць трывога за свой стан здароўя. Тут таксама трэба падкрэсліць, што ў Чачэрскім раёне па кожным параметры вельмі многа рэспандэнтаў адмаўляліся ад адказу. Гэта было адзінае пытанне, на якое было шмат адмоў. Мы лічым, што яно аказалася вельмі

балючым для рэспандэнтаў. Балюча рэагавалі рэспандэнты і на пытанне аб стане жыцця. Адказ на гэтае пытанне патрабаваў ад рэспандэнтаў намаляваць бачанне свайго жыцця, да чаго яны былі не гатовыя.

У той жа час рэспандэнты з Мазырскага раёна лічаць, што ў асноўным іх жыццё — гэта ўзлёты і падзенні (50,5% адказаў), а можа быць і роўным без якіх-небудзь змен (30,5%).

Такім чынам, у супрацоўнікаў сацыякультурнай сферы Мазырскага раёна ёсць праблемы ў жыцці, аднак яны спрабуюць самастойна пераадолюваць іх, даволі адкрыта ставяцца да разгляду гэтых пытанняў, не адмаўляюцца ад адказаў. Зусім інакш да пытанняў адносяцца жыхары Чачэрскага раёна. Апошнія таксама маюць сацыяльна-псіхалагічныя праблемы ў жыцці, але далёка не заўсёды гатовыя весці размову аб гэтых праблемах з іншымі асобамі. Магчыма, ёсць недавер да апытанняў, ад якіх няма ніякай карысці, — “толькі соль на раны сыплюць”.

Акрамя асабістых праблем, якія аказваюць уплыў на жыццё рэспандэнтаў, мы ў сваім даследаванні разглядалі яшчэ адзін блок фактараў, што фарміруюць стан іх жыцця. Гэта сацыяльна-бытавыя праблемы. У сувязі з тым, што большая колькасць рэспандэнтаў — жыхары вёсак, у іх былі адмоўныя адказы на пытанні аб наяўнасці па месцы жыхарства тэлеграфа, цырульні, комплексага прыёмнага пункта абслугоўвання, бальніцы, сталовай. Акрамя таго, у 41% рэспандэнтаў Мазырскага раёна па месцы жыхарства няма фельчарска-

акушэрскага пункта, у 32,6% — ясляў і дзіцячых садкоў, у 25,2% — школ.

Аб стане развіцця сацыяльна-бытавых устаноў у Чачэрскім раёне гаварыць цяжэй з-за таго, што на гэтыя пытанні многія рэспандэнты не давалі зусім адказу (напрыклад, 26% не адказалі на пытанне аб наяўнасці і якасці працы школ, 16% — на пытанне аб транспарце, 20% — на пытанне аб рабоце ясляў і дзіцячых садкоў і г.д.). Можна падумаць, што адмаўленне ад адказаў звязана з тым, што рэспандэнты не маюць дзяцей, не карыстаюцца транспартам. Але і на пытанні аб карыстанні бібліятэкай, поштай таксама многія адказваць адмовіліся. Магчыма, у дадзеным выпадку назіраецца тэндэнцыя да немагчымасці апаніць сваё стаўленне да тых ці іншых устаноў. Пра такую тэндэнцыю даводзіцца гаварыць таму, што ў рэспандэнтаў Мазырскага раёна ўзрост больш сталы, але адмаўленняў адказваць аб рабоце ясляў, дзіцячых садкоў, школ практычна няма.

Аднак у цэлым адказы на пытанне аб задаволенасці-незадаволенасці працай такога тыпу ўстаноў (калі не ўлічваць працэнт адмаўленняў ад адказаў у Чачэрскім раёне) даволі блізкія ў працэнтных адносінах. Калі выключыць з вынікаў аналізу тыя ўстановы, якія ў асноўным адсутнічаюць у населеных пунктах рэспандэнтаў, то адказы размяркуюцца наступным чынам:

Табліца 2

Установа	Задаволены		Не зусім задаволены		Няма адказу	
	Маз. р-н	Чач. р-н	Маз. р-н	Чач. р-н	Маз. р-н	Чач. р-н
1. Магазін	56,8	68	36,1	32,0	—	—
2. Фельчарска-акушэрскі пункт	36,8*	54	22,0	34,0	—	10
3. Яслі, дзіцячыя садкі	56,8	52	10,4	16,0	—	20
4. Школы	64,2	52	10,4	16,0	3,1	26
5. Клуб	54,2	68	30,7	28	21	14
6. Бібліятэка	70,5	76	14,5**	12	—	10
7. Транспарт	23,1	26	72,7	54	3,1	16
8. Пошта	70,5	64	16,8	22	2,1	10

* Як падкрэслівалася вышэй, 41% рэспандэнтаў не маюць ФАП у сваім населеным пункце.

** Былі толькі адказы: “Не зусім”.

Задаволенасць сваёй працай у рэспандэнтаў выклікаюць тры ўстановы, у якіх яны самі працуюць. Больш крытычна да ацэнкі работы сваіх устаноў аднесліся супрацоўнікі Мазырскага раёна. Найбольш нізкі працэнт задаволенасці працай устаноў паказалі студэнты. Яўна выказалі незадаволенасць усе рэспандэнты толькі працай транспарту.

Такім чынам, адказы выявілі ў асноўным два падыходы да ацэнкі свайго сацыяльна-бытавога жыцця ў рэспандэнтаў (асабліва ў жыхароў Чачэрскага раёна): часткова эйфарычная задаволенасць усімі сацыяльна-бытавымі ўстановамі, поўнае адмаўленне ад таго, каб выказаць свой погляд на прапанаванае пытанне.

Погляды рэспандэнтаў на перспектыву развіцця сацыякультурнай і сацыяльна-бытавой сферы таксама адрозніваюцца па раёнах. Жыхары Чачэрскага раёна ахвотна называлі тых ўстановы, якія яны хацелі б мець у сваіх населеных пунктах у бліжэйшыя гады. Гэта музычныя школы (36% адказаў), мастацкія школы (24%), харэаграфічныя (42%). У Мазыран шмат адказаў пра жаданне мець клубы (13,6%). Адначасова мы сутыкнуліся з тым, што 33,6% рэспандэнтаў з Мазырскага раёна не ведаюць, што б хацелі мець у сваёй вёсцы, 11,5% лічаць дастатковым тое, што ёсць на сённяшні дзень. Цікава, што 82,1% не лічаць неабходным рамонт устаноў культуры і бібліятэк. Такім чынам, рэспандэнты — добрыя супрацоўнікі, аднак не маюць перспектыўнага погляду на сваю дзейнасць, развіццё сацыякультурнай сферы ў раёне. Што датычыцца супрацоўнікаў Чачэрскага раёна, то там толькі 6% рэспандэнтаў вагаюцца ў вызначэнні перспектывы, а 14% лічаць, што ў іх населеных пунктах дастаткова патрэбных устаноў. Сярод студэнтаў лічаць дастатковым развіццё сацыякультурнай сферы ў сваім месцы жыхарства 13,3% рэспандэнтаў.

Такім чынам, у абодвух раёнах даволі значная частка супрацоўнікаў устаноў культуры і бібліятэк не разглядаюць для сябе перспектыву развіцця сацыякультурнай сферы ў раёне або не вераць у магчымасць падобнага развіцця. У гэтым праяўляюцца водгукі посткатастрофнага сіндрому, менавіта адсутнасць перспектыўнага светаногляду.

Культасветработнік, бібліятэкар — людзі, якія аказваюць значны ўплыў на сацыяльна-псіхалагічны стан жыхароў свайго

раёна. Таму нас цікавілі іх адносіны да прафесіі і агульны прафесійны ўзровень.

Расклад адказаў па раёнах вельмі адрозніваецца. Катэгарычна адмаўляюцца ад магчымасці пераходу на іншае месца работы 81% мазыран і толькі 32% чачэрцаў. Сярод іх 8 чалавек з Мазырскага раёна і 1 чалавек з Чачэрскага таксама катэгарычныя ў сваім жаданні змяніць месца работы. І яшчэ адзначым наступнае: сярод мазыран толькі 5,2% не адказалі на пытанне аб магчымасці пераходу на іншае месца работы, а сярод чачэрцаў такіх 56% рэспандэнтаў. З даследаваных 6% далі такія адказы: “Не ведаю”; “Магчыма”; “Калі заробак будзе вышэй, памяню месца працы”. Такім чынам, больш за палову супрацоўнікаў сацыякультурнай сферы Чачэрскага раёна ў параўнанні з Мазырскім раёнам на сёння не вельмі моцна прывязаны да месца работы. Мы звязваем гэта з вялікай радыяцыйнай забруджанасцю раёна і ўзніклымі ў сувязі з гэтым турботамі аб здароўі і будучыні сябе і сваёй сям’і. Гэта па-першае. Па-другое, большай накіраванасцю рэспандэнтаў з гэтага раёна на сваё матэрыяльнае становішча.

Па-трэцяе, з наяўнасцю сярод супрацоўнікаў сацыякультурнай сферы людзей маладога ўзросту, якія яшчэ знаходзяцца ў пошуку шляхоў свайго будучага жыцця, у тым ліку і прафесійнага, асабліва пры адсутнасці прафесійнай адукацыі: не толькі вышэйшай, а часцей за ўсё і сярэдняй.

Апошняе палажэнне пацвярджаюць дадзеныя аналізу агульнакультурнага ўзроўню супрацоўнікаў сацыякультурных устаноў раёна. Гэтае палажэнне было праверана з дапамогай

пытання аб наведванні імі культурных устаноў рознага тыпу. Выявілася, што да 80% культасветработнікаў і бібліятэкараў абодвух раёнаў ні разу ў сваім жыцці не былі ў тэатры оперы і балета, больш за 70% — у тэатры лялек, каля 70% — у тэатры юнага гледача і на канцэртах сімфанічнай або камернай музыкі. Калі да гэтых адказаў дадаць адказы: “Не помню калі”, а таксама адсутнасць наогул адказу на гэтыя пытанні, мы будзем мець лічбу амаль 100%.

Такое ж складанае становішча з наведваннем цырка. Рэспандэнты з Мазырскага раёна не памятаюць, калі былі там (35,7%), альбо не былі ніколі (31,4%). У жыхароў Чачэрскага раёна адказы на гэтае пытанне складаюць адпаведна 28% і 30%. Акрамя таго, 12% рэспандэнтаў зусім не далі адказу. Даволі блізкія паказчыкі адказаў аб наведванні або ненаведванні спартыўных відовішчаў (у Мазырскім раёне — 27,3% і 18,9%, а ў Чачэрскім — 24% і 30%). Нават на прафесійным канцэрце народнай музыкі ніколі не былі 20% рэспандэнтаў з Чачэрскага раёна і 7,3% з Мазырскага.

Найбольш здавальняючыя адказы атрыманы на пытанне аб наведванні бібліятэкі (91,5% і 84% адказаў аб тым, што былі ў гэтым месяцы, і толькі 6% — паўгода таму). Ад 1 месяца да 3 месяцаў таму 44% рэспандэнтаў былі ў парку культуры і адпачынку, прыкладна 25% — у драмтэатры.

Такім чынам, арганізатары сацыякультурнага жыцця абодвух раёнаў часцей за ўсё самі не мелі і не маюць магчымасці павышаць свой агульнакультурны ўзровень, што яўна аказвае ўплыў на якасць прафесійнай дзейнасці. Магчыма, трэба

планаваць расходы для кіраўнікоў і супрацоўнікаў культурных устаноў на наведванне розных тыпаў відовішчаў. Акрамя таго, планаваць больш часта выступленні вядучых прафесійных тэатральных і эстрадных калектываў у розных рэгіёнах нашай рэспублікі, актывізаваць у гэтым накірунку дзейнасць Філарманічнага аб'яднання.

Калі прааналізаваць адказы аб культурна-асветніцкай дзейнасці і дзейнасці ў вольны час саміх рэспандэнтаў, то патрэбна падкрэсліць павышэнне актыўнасці пры адказах пра гэта. Адмаўленняў адказваць няма. Аднак тут назіраецца зніжэнне творчага самастойнага падыходу да выбару формаў работы: няма ніводнага адказу аб якіх-небудзь іншых формах работы, акрамя тых, што пералічаны складальнікамі апытальніка. Большая колькасць рэспандэнтаў з Чачэрскага раёна называлі часцей за ўсё наладжаныя ва ўстановах іх раёна ўсе віды дзейнасці, якія былі дадзены для выбару. Таму мы маем 80% адказаў аб правядзенні тэматычных вечароў і вечароў адпачынку, 78% — аб правядзенні свят (у тым ліку дажынкаў, гукання вясны, купалля, кірмашу і г.д.). У той жа час у Мазырскім раёне, напрыклад, кірмаш называюць толькі 17,8% рэспандэнтаў, гуканне вясны — 23%, дажынкі — 29,4%. Не нашмат менш адказаў аб правядзенні дыскатэк (32% адказаў).

Не вельмі часта рэспандэнты звяртаюцца да спецыялістаў пры стварэнні сцэнарыяў да культурных мерапрыемстваў у вольны час (48% адказаў у Чачэрскім раёне і 15,7% — у Мазырскім). Часцей карыстаюцца ўжо гатовымі (адпаведна 78% і 70,5%), або пішуць сцэнарыі самі з выкарыстаннем мясцовага

матэрыялу (78% і 48,5% адказаў). Калі ўлічыць вельмі ўстарэлы для сённяшніх рэалій наяўны сцэнарны фонд у рэспубліцы, адсутнасць надрукаваных сцэнарыяў, не заўсёды высокі прафесійны ўзровень ведаў і ўменняў у рэспандэнтаў па стварэнні сцэнарыяў, неабходна весці вельмі сур'ёзную размову аб шэрагу мерапрыемстваў, якія дазваляць узяць узровень і якасць выхаваўчага ўплыву на асобу тых мерапрыемстваў, якія праводзяцца ў клубах і бібліятэках чарнобыльскай зоны.

Вельмі цікавымі для стварэння гэтых мерапрыемстваў будуць дадзеныя, атрыманыя ад рэспандэнтаў у час апытання аб асноўных мэтах, з якімі ва ўстановы культуры і бібліятэкі ходзяць сённяшнія наведвальнікі. Не было самастойных адказаў на пытанне, з якой іншай мэтай, акрамя названых, наведваюцца культурныя ўстановы. Пры наяўнасці аднолькавай тэндэнцыі ў адказах рэспандэнтаў Мазырскага і Чачэрскага раёнаў усё ж назіраецца і разыходжанне. Вельмі важна, па меркаванні 60% рэспандэнтаў Чачэрскага і 33,6% Мазырскага раёнаў, наведванне сацыякультурных устаноў для сустрэчы са знаёмымі і сябрамі, а таксама з мэтай “пабыць на людзях”. Апошняя характэрна для да 50% адказаў у Чачэрскім раёне і 26,3% — у Мазырскім. Ролю сацыякультурных устаноў у развіцці творчых здольнасцей наведвальнікаў адзначаюць у 14,7% мазырскіх рэспандэнтаў, у той жа час чачэрцы падкрэсліваюць гэтую мэту для сваіх наведвальнікаў у 58% адказаў.

Табліца 3

Мэта	Мазырскі р-н	Чачэрскі р-н	Студэнты
1. Адпачыць і пазабаўляцца	51,5*	68	60
2. Сустрэцца са знаёмымі і сябрамі	33,6	60	60
3. Даведацца аб новым, цікавым	66,3	84	73,3
4. Праявіць і развіць свае здольнасці (у клубах па інтарэсах)	14,7	58	40
5. Пазнаёміцца з новымі часопісамі і кнігамі ў бібліятэцы	78,9	94	60
6. Пабыць на людзях	26,3	50	26
7. З іншай мэтай	—	—	13,3

* Лічбы абазначаюць %.

Калі абагульніць вынікі, адлюстраваныя ў табліцы, то рэспандэнты нізка ацэньваюць такія важныя фактары сацыякультурных устаноў, як выкарыстанне іх для стварэння ўмоў па развіцці творчых здольнасцей насельніцтва. Інтуітыўна такога жадаюць рэспандэнты. Аб гэтым сведчаць у значнай ступені адказы жыхароў з Чачэрскага раёна, якія адчуваюць патрэбу ў сацыякультурнай установе як месцы, дзе людзі могуць аб'яднацца, сустрэцца са знаёмымі, сябрамі. Таму трэба павялічыць магчымасці клубаў і бібліятэк у выкананні не толькі на высокім узроўні рэкрэацыйнай функцыі, а таксама ў аднаўленні псіхалагічнага стану асобы і прапагандзе здаровага ладу жыцця, арганізацыі вольнага часу. Аднак ці гатовыя работнікі сацыякультурных устаноў да таго, каб справіцца з гэтай задачай?

Аналізуючы погляд рэспандэнтаў на развіццё арганізаванай дзейнасці ў вольны час па месцы іх жыхарства, патрэбна адзначыць, што ўсе яны вельмі добра прымаюць формы дзейнасці, якія ім прапануюцца, аднак формаў работы, якія б улічвалі мясцовыя асаблівасці, не называюць. Праўда, ёсць прапановы аб адкрыцці клубаў па інтарэсах як формы развіцця творчых здольнасцей асобы, але абсалютная большасць рэспандэнтаў з Чачэрскага раёна лічаць, што такія клубы неабходныя перш за ўсё для падлеткаў, моладзі (86% адказаў). Затым называюць клуб сямейнага адпачынку (58%) і клуб ветэранаў працы (52%). Такі ж прыкладна расклад месцаў па гэтым пытанні і ў рэспандэнтаў з Мазырскага раёна, толькі колькасць адказаў тут меншая (46,3%, 49,4%, 20%). Яны больш дыферэнцыравана падыходзілі да выбару клубаў.

Аб'ектыўна трэба зазначыць, што клубы сямейнага адпачынку не менш неабходныя за клубы падлеткаў у павышэнні псіхалагічнага клімату любога соцыуму. Канечне, праца ў іх патрабуе вельмі многа ведаў і ўменняў, якіх няма ў рэспандэнтаў на гэты час, таму многія з іх проста не могуць вызначыць ранг гэтага тыпу клуба ў сістэме сацыяльна-псіхалагічнай падтрымкі асобы ў постчарнобыльскі перыяд.

Абагульненне атрыманых дадзеных аб поспехах дзейнасці работнікаў культурна-асветніцкіх устаноў у чарнобыльскай зоне дазваляе зрабіць наступныя высновы.

1. Стрэс чарнобыльскай катастрофы пачынае праяўляцца ў:
 - а) неадпаведных адносінах да свайго здароўя (павышэнні ўвагі да яго або поўным нежаданні весці аб ім размову);

б) зніжэнні творчай прафесійнай актыўнасці;

в) павышэнні знешняй сацыяльнай актыўнасці пры недыферэнцыраваным падыходзе да тых формаў дзейнасці, якія чалавеку трэба прааналізаваць перад тым, як прыняць іх да ведама (агульнае знешняе прыняцце ўсіх мерапрыемстваў, якія прапануюць іншыя асобы);

г) умацненні названага ўздзеяння пад уплывам узроставага фактару.

2. Сацыяльна-эканамічныя ўмовы, якія абумоўлены вынікамі катастрофы, ускладнілі выхад з цяжкага псіхічнага становішча: умацнілася цікавасць да паліпшэння матэрыяльнага становішча, узрасло жаданне пакінуць родныя мясціны, паехаць куды-небудзь.

Разам з тым многія бачаць сэнс свайго жыцця ў тым, каб арганізаваць сацыяльна-псіхалагічную падтрымку насельніцтву, перш за ўсё ў сямейных зносінах.

3. Работнікі ўстаноў сацыяльна-культурнай сферы сёння не маюць неабходных ведаў, уменняў і навыкаў для вядзення прафесійнай рэабілітацыйнай работы сярод жыхароў радыяцыйна забруджанай зоны з дапамогай такіх моцных сродкаў псіхалагічнага ўздзеяння на асобу, як розныя віды мастацтва, розныя формы арганізацыі вольнага часу, клубы па інтарэсах, мерапрыемствы ў бібліятэках.

Яны не маюць магчымасці павышаць і свой агульнакультурны ўзровень: амаль 70—80% супрацоўнікаў ніводнага разу не былі ў тэатры оперы і балета, тэатры лялек, цырку, на канцэрце сімфанічнай музыкі.

4. Адсутнічаюць металычнае і матэрыяльнае забеспячэнне ўмоў па эстэтычным выхаванні студэнцкай моладзі і сацыяльна-псіхалагічнай падтрымцы іх жыцця на радзіме, якая пацярпела ад аварыі на ЧАЭС.

Таму мы лічым, што патрэбны сістэмны падыход да вырашэння праблемы выкарыстання ўстаноў сацыякультурнай сферы ў сацыяльна-псіхалагічнай рэабілітацыі жыхароў чарнобыльскай зоны. У першую чаргу мы прапануем наступнае.

1. Весці сур'ёзнае навуковае даследаванне па выяўленні магчымасцей сацыякультурнай сферы ў сістэме сацыяльна-псіхалагічнай рэабілітацыі насельніцтва Рэспублікі Беларусь пасля чарнобыльскай катастрофы.

2. У сувязі з неабходнасцю іншага падыходу да рашэння задач культурна-асветніцкіх устаноў у раёнах чарнобыльскай зоны, а таксама ў месцах пражывання перасяленцаў з гэтай зоны перагледзець пералік спецыяльнасцей работнікаў названых устаноў, падрыхтаваных для культурна-асветніцкай дзейнасці з ахвярамі Чарнобыля: сацыяльнага педагога, арганізатара выхаваўчай работы ў сацыякультурнай сферы, а таксама сацыяльнага работніка, рэабілітатара асобы сродкамі мастацтва.

3. Паралельна з гэтым навучальным установам неабходна ў самым хуткім часе распрацаваць спецыяльныя планы і праграмы, весці падрыхтоўку і перападрыхтоўку кадраў сацыякультурнай сферы, якія б мелі веды, уменні і навыкі, неабходныя для стварэння ўмоў па здыманні сацыяльна-псіхалагічных вынікаў чарнобыльскай аварыі ў клубных,

бібліятэчных установах, цэнтрах сямейнага адпачынку, цэнтрах эстэтычнага выхавання, школах мастацтва і інш.

4. Распрацаваць навукова абгрунтаваны перспектыўны план мэтай падрыхтоўкі кадраў сярэдняй і вышэйшай адукацыі з улікам дэмаграфічнага і сацыяльна-псіхалагічнага становішча раёнаў.

5. У гэтым плане прадугледзець перапрафілізацыю або адкрыццё новых музычных, харэаграфічных школ, школ мастацтваў, цэнтраў сямейнага адпачынку і іншых культурных устаноў новага тыпу, у якіх будзе магчымасць весці рэабілітацыйную работу.

6. Перавагу аддаваць тым тыпам устаноў, у якіх магчыма весці комплексную работу па фарміраванні і развіцці здольнасцей асобы любога ўзросту.